

середньовіччі числу, дозволяє припустити, що в цьому числі розглядалась не просто міра рахунку, а прояв вищого промислу в історичній долі Київської держави. Наприклад, кількість слів'янських племен асоціювалася з кількістю колін Ізраїлевих, які, як і в Святому Письмі, очолювались князями і старійшинами та були об'єднані однією вірою.

Храм святої Софії Київської, збудований у 1037 році, є святішим паладіумом Київської Русі. Літургійна будова храму, передусім, пов'язана з фігурою Богородиці Оранти, яка розміщена посередині храму і образ якої визначає сутність всього інтер'єру. Традиційний жест Оранти, який має свій початок в ранньохристиянському мистецтві – підняті до рівня голови руки – є жестом молитви. Щоб зрозуміти сенс цього жесту Оранти, необхідно згадати відоме місце в Біблії. Згідно Книги Вихід, під час тяжкої битви ізраїльтян з єгиптянами, Мойсей підняв руки в молитві за свій народ. До тих пір, поки він тримав зусиллям волі руки піднятими, отримували перемогу ізраїльтяни, а коли руки Мойсея опускалися – перемогу отримували вороги (Вих, 17,11–12). У світі цього епізоду стає зрозумілим, що Оранта – це теургічна сила, яка має знищити видимих і невидимих ворогів міста. Оранта стає воїном заступником, бо вона, як і Мойсей, бере на себе функцію захисту свого народу. Дух воїна Оранти виявляється в пропорціях. В. Лазарев зазначає відносно цього наступне: «Фігура Оранти коротка і приземлива. Голова (0,90 м) складає лише одну шосту частину фігури. Нижня частина останньої – (2,80 м) непропорційно коротка по відношенню до розмірів голови (1:3). Якщо б майстер урахував перспективне скорочення, то він мав би видовжувати саме нижню частину фігури, чого він як раз і не зробив. Тому і лається такою короткою і великою головою, що і налає їй трохи архаїчного характеру [1, с. 22].»

Список використаних джерел

1. Лазарев В. Н. Мозаика Софии Киевской. – М.: Искусство, 1960. – 213 с.
2. Аверинцев С. С. К уяснению смысла надписи над конхой центральной апсиды Софии Киевской // София–Логос. – К.: Дух и литера, 2000. – С.214–244.
3. Брайчевский М. Ю. Когда и как возник Киев? – К.: Наукова думка, 1964. – 183 с.
4. Никитенко Н. Н. Русь и Византия в монументальном комплексе Софии Киевской: историческая проблематика // НАН Украины Институт украинской археологии и источниковедения им. М. С. Грушевского. – К., 1999. – 292 с.
5. Большаков Л. Н. Метрический анализ древнерусских храмов XI–XII вв. // Древнерусское искусство: Художественная литература X–первой половины XII в. – М.: Наука, 1988. – С.112–119.
6. Пугачева Н. Т. София Киевская как источник реконструкции модели мира древнерусской культуры // Отечественная мысль эпохи средневековья (историко-философский очерк). – К.: Наукова думка, 1988. – С.110–125.

References

1. Lazarev V. N. Mozaika Sofii Kievskoj. – M.: Iskusstvo, 1960. – 213 s.
2. Averincev S. S. K ujasneniju smysla nadpisanadkonhojcentral'noj apsidy Sofii Kievskoj // Sofija–Logos. – K.: Duhilitera, 2000. – S.214–244.
3. Brajchevskij M. Ju. Kogda i kak vznik Kiev? – K.: Naukova dumka, 1964. – 183 s.
4. Nikitenko N. N. Rus' i Vizantija v monumental'nom komplekse Sofii Kievskoj: istoricheskaja problematika // NAN Ukrainy Institut ukrainskoj arheologii i istochnikovedenija im. M. S. Grushevskogo. – K., 1999. – 292 s.
5. Bol'shakov L. N. Metricheskij analiz drevnerusskih hramov XI–XII vv. // Drevnerusskoe iskusstvo: Hudozhestvennaja literatura X – pervoj poloviny XII v. – M.: Nauka, 1988. – S.112–119.

6. Pugacheva N. T. Sofija Kievskaja kak istochnik rekonstrukcii modeli mira drevnerusskoj kul'tury // Otechestvennaja mysľ jepohi srednevekov'ja (istoriko-filosofskij ocherk). – K.: Naukova dumka, 1988. – S.110–125.

Kovalchuk N. D., doctor of science in philosophy, professor, professor of the department of philosophy, Borys Grinchenko University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), n.kovalchuk@kubg.edu.ua

Kyiv as a second Jerusalem

Goal of the article: create a conception of the new vision of myth of «Jerusalem» in the context of Kyivan Rus culture. Methodology of the research is based on comparative method, which provides some parallels between Kyiv and Jerusalem. Conclusion. Creation of the author's conception of Kyiv in the context of parallel analysis of Kyiv and Jerusalem as two holy cities leads us to the conclusion about savior role of Jerusalem which is predicted by the fact that there was living Jesus Christ and his apostles and there were taking the main events of the Old and New Testament. At the same time Kyiv is an incarnation of the highest eucumen – principle of sophianity. It's proved that the cathedral of Holy Sophia is a center of the holy city and a symbol of celestial Jerusalem and has some common lines with Jerusalem's temple.

Keywords: Jerusalem, second Jerusalem, Kyiv, cathedral of St. Sophia, Jerusalem's temple.

Ковальчук Н. Д., доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), n.kovalchuk@kubg.edu.ua

Київ – второй Иерусалим

Цель работы: создать концепцию нового видения мифологии «Иерусалим» в контексте Киевской культуры. Методологией исследования является сравнительный метод, который позволяет провести определенные параллели между Иерусалимом и Киевом. Таким образом, создание авторской модели Киева в контексте анализа параллелей между Иерусалимом и Киевом – двумя священными градами приводит нас к заключению. Спасенная роль Иерусалима определяется тем, что здесь всплывали жизни Иисуса Христа и апостолов, разворачивались основные события Ветхого и Нового Завета. В то время как Киев – второй Иерусалим является воплощением высшей разумной ойкумены, то есть софийности. Доказано, что святая София Киевская как центр святого города и символ небесного Иерусалима имеет общие черты с храмом Иерусалима.

Ключевые слова: Иерусалим, второй Иерусалим, Киев, храм святой Софии Киевской, храм Иерусалима.

* * *

УДК 261.7

Христокін Г. В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та політології, Університет державної фіскальної служби України (Україна, Ірпіль), xristokingena@gmail.com

ДИСЦИПЛІНАРНА СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ ГРЕЦЬКОЇ ПАТРИСТИКИ

Вивчено філософію грецької патристики. Автор здійснює аналіз філософських поглядів мислителів грецької патристики та доводить, що філософія грецької патристики є східно-християнським персоналістичним неоплатонізмом, що сформувалася в період ранньої патристики, набув класичних форм в зрілій патристиці та схоластичних форм в пізній патристиці. Автор показує, що філософія грецької патристики як східно-християнський неоплатонізм є оригінальним синтезом платонізму, аристотелізму та християнського релігійного світогляду, здійсненим для створення єдиної системи християнської персоналістичної метафізики. Власна філософія усвідомлювалася мислителями грецької патристики як цілісна система теоретичної та містико-практичної філософії, що обґрунтовують одна одну, і фундується на християнському віровченні та патристичній логіці.

Ключові слова: філософія, грецька патристика, неоплатонізм, теологія, споглядання.

На грецькому Сході за весь період пізньої античності та середньовіччя філософія була однією з невід'ємних складових культури. До самого падіння Константинополя на території Візантії ніколи не припинялось викладання світської (античної) філософії у вищих школах, що зумовлювало присутність античного філософського

надбання в світогляді освічених християн. Поряд із продовженням буття античної філософії в освітній і культурній сферах християнського суспільства, відбувся розвиток грецької патристики, представники якої називали власний світогляд та спосіб життя не лише «теологією» чи «вірою», але й «філософією». Предметом думки святих отців грецького Сходу було осмислення історичного призначення античної філософії для християнської культури, пошук власної філософсько-богословської методології, створення своєї практичної філософії шляхом систематизації християнського аскетико-містичного досвіду, побудова власної «системи» теоретичної філософії. Актуальність теми зумовлена необхідністю релігійознавчого вивчення концепту філософії, представленого у працях християнських авторів грецького Сходу II–VIII століть. Означене завдання особливо важливе з огляду на непересічний вплив грецької патристики на українську культуру.

В другій половині XX ст. значна увага дослідників була приділена аналізу концепту філософії в античності. Праці П. Адо довели, що під філософією в античності розуміли перш за все певну практику моральних, теоретичних та містичних «вправ», що мала на меті самовдосконалення людини та здобуття причетності до ідеального і абсолютного буття. Філософія як теоретична форма світогляду мала цінність у співвіднесенні з філософією як практикою. Предметом спеціальних досліджень у П. Адо, І. Адо, А.–І. Марроу, Ю. Шичалина стали структура античної філософії, форми шкільного викладання філософії, зв'язок філософії з «енкікліос пайдейя», взаємопов'язаність розвитку методології теоретичної та практичної філософії. Можна сказати, що в результаті таких досліджень було в значній мірі реконструйовано «самоусвідомлення» античної філософії.

Подібного роду досліджень філософії грецької патристики ні вітчизняна, ні іноземна література ще не знає, оскільки в центрі уваги дослідників стоять не погляди святих отців на філософію, її дисциплінарну структуру, різновиди, її цілі, функції та засновки, а проблема впливу античної філософії на патристику та аналіз філософськи значимих ідей патристики. Сучасні дослідники під «філософією отців церкви» розуміють їх вчення про Бога, світ, людину, пізнання, спасіння, розглядаючи патристику чи як своєрідне продовження платонізму (А. Армстронг, С. Аверінцев, І. Мозговий та ін.), чи як оригінальну релігійну філософію (Е. Жильсон, Е. фон Іванка, І. Зізіулас, Х. Яннарас та ін.). Натомість, при розгляді того, що самі отці розуміли під терміном «філософія» в статтях Ж. Леклерка, Ж. Грібомона, П. Адо, головна увага концентрується на значенні філософії як містичної практики добродесного життя згідно з розумом. П. Адо, А. і К. Гійомон на прикладі Оригена та Євагрія, Ж. Данієлю на прикладі св. Григорія Ниського, С. Єпіфанович, Л. Тунберг та Ж.–К. Ларше на прикладі св. Максима Сповідника, досліджують структуру містико-практичної філософії патристики, та доводять, що тріади дисциплін містичної філософії мають значення етапів духовного вдосконалення. Цілісна реконструкція концепту філософії грецької патристики та дослідження всіх різновидів філософії, що виділялися святими отцями, все ще відсутні. В роботах наведених вище авторів аналізувались лише окремі аспекти досліджуваної

тематики, тому нагальним стає завдання систематичного дослідження філософії грецької патристики в її цілісності.

Метою дослідження є комплексна характеристика філософії грецької патристики, цілісна реконструкція її різновидів, методології та структури філософських дисциплін та аналіз основних положень вчення мислителів грецької патристики про філософію, виклад цього вчення в дисертаційному дослідженні як єдиної системи взаємопов'язаних ідей.

Грецька патристика є синтезом християнського світогляду, який сповідували святі отці грецького Сходу, та перетлумачених у християнському ключі цілої низки концепцій античної філософії. В цьому синтезі християнський світогляд є «змістом», що в основному визначає перетлумачення філософських концепцій і понять, які є «формою», покликаною адекватно теоретично виразити християнський світогляд. Східно-християнський неоплатонізм грецької патристики є самостійним різновидом неоплатонічної філософії, оскільки це є здійснений грецькими отцями синтез положень філософських концепцій Платона та Аристотеля із значно більшим використанням аристотелізму, ніж в античному та західно-християнському неоплатонізмі. Риси, якими різняться ці два різновиди неоплатонізму, визначаються специфікою релігійного світогляду язичницьких філософів і мислителів грецької патристики. Східно-християнський неоплатонізм від Оригена до Іоанна Дамаскіна бачить в Божові Сущє, що є трансцендентним по відношенню до будь-якого іншого буття, але не стверджує абсолютну надбуттєвість Єдиного та тотожність в ньому буття і небуття. Східно-християнський неоплатонізм поєднує вчення Платона і середніх платоніків про Бога з перипатетичною концепцією Розуму в інший спосіб, ніж античний неоплатонізм. А саме: античні неоплатоніки ототожнювали аристотелівський Розум з другою Іпостасю первісної Тріади, а мислителі грецької патристики – з Тріадою в цілому. Язичницькі неоплатоніки створювали систему діалектичного пантеїзму, де Абсолют і Всесвіт як ототожнюються, так і розрізняються (що зумовлює наявність як пантеїстичних, так і теїстичних рис у містиці «Еннеад»), а християнські ж неоплатоніки створювали систему діалектичного теїзму. Грецька патристика переймає визначення Аристотелем людини як поєднання душі та тіла, а язичницький неоплатонізм визначає людину як душу, якій належить тіло. Християнський неоплатонізм включає в модифікованому вигляді крім ідеалізму Платона ще й реалізм Аристотеля, визнаючи, що власне існують лише одиничні сутності («іпостасі»). Неоплатонізм пізньої античності зробив у цьому відношенні на крок менше, коли визнав існування індивідуальних ідей.

Значні результати сучасної історії філософії та історії теології у вивченні творчої спадщини представників грецької патристики дозволяють краще усвідомити філософську специфіку кожного з етапів розвитку патристики, що традиційно виділяють в науці. Головним здобутком ранньої патристики (II–III ст.) є формування християнського неоплатонізму в творах Оригена. Для епохи зрілої патристики характерний класичний східно-християнський неоплатонізм, що з точки зору ортодоксії, дав систему адекватного теоретичного виразу християнського світогляду. В неоплатонізмі Афанасія Олександрійського та каппадокійців знаходимо подальше

поглиблення впливу аристотелізму та появу запозичень вже з неоплатонізму Плотіна. В епоху пізньої патристики на мислителів грецької патристики Леонтія Візантійського, Псевдо-Діонісія Ареопігита, Іоанна Скіфопольського, Анастасія Синаїта, Максима Сповідника, Іоанна Дамаскіна значний вплив справляє діалектична схоластика Прокла та пізніх олександрійських неоплатоніків, поглиблюється процес запозичень як із платонізму, так і з аристотелізму.

Критичний розгляд історіографії показує, що оцінка грецької патристики як християнізованого платонізму чи неоплатонізму (А. Армстронг та І. Мозговий) є некоректною, оскільки запозичення із аристотелізму є не менш значними. Характеристика грецької патристики як християнського варіанту аристотелізму, що її знаходимо у Т. Г. Сідаша, є можливою лише в результаті систематичного ігнорування елементів платонізму в філософських поглядах святих отців та церковних письменників. Тенденційними та ненауковими є заперечення А. Сидоровим будь-яких філософських впливів на патристику. Невиправданою модернізацією є інтерпретація І. Зізіуласом та Х. Янарасом грецької патристики як аналога філософії Гайдеггера. Оцінка філософських та теологічних ідей окремих мислителів грецької патристики, що дана в дослідженнях В. Болотова, С. Єпіфановича, І. Попова, А. Спаського дозволяє сформулювати історико-філософську гіпотезу, що в філософському сенсі грецька патристика є самостійним різновидом неоплатонічної філософії християнського типу. Для неоплатонізму характерне поєднання трьох основних складових: релігійного світогляду (язичницького чи християнського відповідно), платонізму та аристотелізму, при деяких запозиченнях із стоїцизму та інших шкіл античної філософії. При цьому, філософія грецької патристики є східно-християнським персоналістичним неоплатонізмом на відміну від західно-християнського персоналістичного неоплатонізму А. Августина та античного неоплатонізму.

Антична філософія сприймається мислителями грецької патристики як наукова філософія, що ґрунтується на беззаперечних очевидних інтуїціях природного розуму. Антична філософія саме як наукова теоретична філософія виступала і в якості природної теології, предметом якої є Бог як творець матеріального космосу, Бог як першопринцип ідеального та Бог як джерело морального закону – а відповідно космологія, метафізика і етика античної філософії зводилися до частин природної теології. В якості системи наукової філософії антична філософія виступає пропедевтикою до системи теоретичної метафізики мислителів грецької патристики, що ґрунтується на беззаперечних надприродних даних одкровення. За апостолом Павлом антична філософія мала суттєве покликання пізнати Бога як розумну творчу першопричину всесвіту та відкрити загальнолюдський і загальнообов'язковий природний моральний закон. Мислителі грецької патристики періоду ранньої патристики систематично розвинули і вчення про філософію як природну теологію, і критику філософії як конкретного явища язичницької культури. В періоди зрілої та пізньої патристики філософія оцінюється як необхідний елемент культури та освіти, як наука покликана до тих самих завдань, що й теологія, але перша використовує лише сили людської природи, а друга – і благодать Божу, надприродну для людини.

В IV столітті відбувається розділення філософії грецької патристики на теоретичну та практичну, кожна з яких була трансформацією «етики», «фізики» і «теології». Такий поділ виник під впливом стоїчного розрізнення між філософією як життям та «мовою про філософію».

За частинами філософії як способу життя в творах Євагрія та Максима Сповідника закріплюються нові, більш відповідні з огляду на християнську специфіку назви: «доброчесна діяльність» – «споглядання природ» – «містична теологія».

У каппадокійців дисциплінами теоретичної філософії стають: антропологія (замість етики), що набула класичного виразу в трактаті Григорія Ниського «Про устрій людини», космологія (замість фізики), викладена у Василя Кесарійського в «Гексамероні», теологія викладена у Григорія Назіанзіна в «П'яти теологічних словах» та у Афанасія Великого в «Слові про втілення Логосу». Псевдо-Діонісій доповнює антропологію теорією містеріального перетворення людини, космологію – вченням про небесну ієрархію, теоретичну теологію – розробкою діалектики трансцендентного Буття. Отже, антропологія, космологія, теологія разом із пропедевтикою у Афанасія, каппадокійців та Псевдо-Діонісія стали складовими філософії східно-християнського неоплатонізму. Оскільки лише теоретична теологія була обов'язковим для християн догматичним знанням, а основоположення логіки, антропології та космології за деякими виключеннями не були догматизовані, то теоретична філософія грецької патристики є більш широким філософсько-богословським синтезом, ніж власне догматична теологія.

У якості пропедевтики до теоретичної філософії мислителів грецької патристики використовували вівровчення та логіку. Теоретична філософія грецької патристики за змістом базується на надприродних для людини знаннях, заданих трьома авторитетними джерелами істини віри, а за формою повинна відповідати вимогам патристичної логіки, формалізуватися за допомогою основних категорій онтології. На думку мислителів грецької патристики, вівровчення в якості пропедевтики необхідне, оскільки істина, що її повинна викласти теоретична філософія, існує об'єктивно, але відкривається через Слово Боже, слово передання та учительне слово єпископів. Ця істина засвоюється через комунікацію в якості аксіоматичних положень християнського вівровчення в процесі катехізації. Пропедевтика до практичної філософії має теоантропологічний характер, оскільки духовне народження є усиновленням Богу, та оскільки засвоєння слова віри завершується містеріальним прийняттям Слова, Іпостасної Віри – Христа, «духовним народженням» Христа в особистості в хрещенні.

Як і античні неоплатоніки, мислителі грецької патристики розглядали аристотелівську логіку як пропедевтику до всякого наукового знання, а отже і до власної теоретичної філософії. Мислителі грецької патристики доповнили логіку Аристотеля власною системою п'яти категорій, що, в якості абсолютно універсальної, ставиться вище таблиці 10 категорій Аристотеля, хоча остання не відкидається, а використовується для описання одного з видів буття – створеного суцього. Система п'яти вищих категорій грецької патристики повністю відміна від системи п'яти вищих категорій платонізму, вона виникає на основі аристотелізму для вираження основоположень християнського персоналізму та складається з таких

понять: сутність (природа) як загальне буття, іпостась (особистість, індивідуум) як індивідуальне існування, сила (можливість) як суттєва властивість, енергія як дія – прояв суттєвої властивості, особливість як індивідуальна властивість. Категорії структуруються між собою через утворення пар діалектичних протилежностей: сутність–індивід, суттєва властивість–індивідуальна властивість, можливість–дія. Для цих пар категорій властиве розрізнення без роз'єднання та єдність без злиття. В цьому типі діалектики, створеному кападокійцями та Псевдо–Діонісієм, єдність протилежностей не передбачає їх синтезу в принципово нову реальність, а об'єднання у взаємній чи односторонній причетності. Система патристичних категорій як органон патристичного персоналізму використовується не тільки при побудові теоретичної філософії грецької патристики, але й в аналізі містичної практики особистості.

Теоретична антропологія розкриває поняття людської особистості як діалектичної єдності індивідуальної душі та персонального тіла, дати систему теоретичних знань про виникнення людини, її зовнішню та внутрішню будову, мету існування. Взірцевим текстом в якому зафіксовані основні положення антропології грецької патристики є твір Григорія Ниського «Про влаштування людини». Людина тлумачиться як створена Богом особистість, як єдність розумної, вольової, афективно–чуттєвої індивідуальної душі та живого персонального тіла. Антропологією грецької патристики долається платонічне розуміння людини як душі, що лише перебуває в тілі, аристотелівське тлумачення душі як лише форми тіла, стоїчне розуміння душі як матеріальної сутності. Людська особистість є створеною Богом іпостасю (індивідом) душевної природи, що індивідуалізує не лише останню, але додатково ще й тілесну природу. Таким чином, створюється душевно–тілесна особистість. У згоді як із Біблією, так і з античними філософами, людина визначається як мікрокосм і образ Божий, а її довершеність тлумачиться як богоподібність добросесної та мудрої особистості. Псевдо–Діонісій в творі «Про церковну ієрархію» суттєво доповнює антропологію теорією містеріального перетворення людини, що стала необхідним елементом християнського неоплатонізму.

Теоретична космологія описує світ як такий, в якому гарантована можливість свободи особистості. Взірцевим текстом в якому зафіксовані основні положення космології грецької патристики є твір Василя Кесарійського «Гексамерон». Історичне завдання Василя полягало у тому, щоб виробити (наскільки це можливо) теоретичну християнську космологію на основі використання даних християнського віровчення та категорій патристичної логіки. Він, не вносячи змін у релігійне одкровення, максимально використав здобутки античної науки, паралельно розробляючи християнську метафізику. В цілому у своїх тлумаченнях космогенезу Василь віддає перевагу науковим поясненням, а не міфічно–поетичним фантазіям. Він свідомо віддаляється від будь яких релігійно–філософських і міфологічних спекуляцій (характерних наприклад для гностиків) над текстом Писання. Біблійні «вода», «пітьма», «безодня» позбавлені у нього будь яких міфо–символічних рис і тлумачаться науково–реалістично. Отже, християнська космологія Василя Кесарійського була самостійним варіантом толемейської геоцентричної релігійно–філософської

космології доби античності–середньовіччя побудованою на тлумаченні даних християнського віровчення та науки за допомогою системи категорій неоплатонічної філософії грецької патристики. Твір псевдо–Діонісія «Про небесну ієрархію» став доповненням до «Шестидення», оскільки давав теоретичний опис ангельського світу, відсутній у кападокійців в такій повноті та розроблений у християнсько–неоплатонічній формі.

Теоретична теологія у мислителів грецької патристики розпадається на дві частини: «теологію» у вузькому значенні слова – науку про Бога–Трійцю та «ікономію» – науку про втілений Логос Божий. Ці науки за змістом повністю визначені християнським віровченням, а за формою – патристичною логікою. Теоретична теологія ґрунтується на діалектиці єдності протилежностей як сторін однієї реальності, що не синтезуються в щось нове. Така діалектика закріплена в догматичних визначеннях Халкідонського Собору про єдність без злиття і розрізнення без розділення, обґрунтована в 3 книзі псевдо–Діонісія Ареопагіта, а застосовується для опису і осмислення реальності Бога та Боголюдини. Структура Бога – тотожність Сутності та розрізнення Іпостасей при єдності цих двох сторін реальності. Тотожність не передує розрізненню, а вже містить розрізнення. Розрізнення – Іпостасі – не створює єдність, а вона вже дана разом із розрізненістю. В особистості Логосу специфічна діалектика єдності Божественного і людського без їх злиття дозволяє продумати як діалектичний процес і всі дії спасіння, здійснені Ісусом Христом. Боголюдини моментом єдності є Іпостась Логосу, а розрізнення – дві сутності. Твори псевдо–Діонісія «Про містичну теологію» і «Про Божественні імена» відкривали діалектичне вчення про Бога як єдність трансцендентної непізнаваної Сутності – предмет містичної теології та різноманітних іманентних світові енергій Абсолюту – предмет містичної ікономії.

Містико–практична філософія грецької патристики як система дисциплін практичної філософії за змістом є християнсько–неоплатонічною інтерпретацією пізньо–стоїчних та платонічних «етики», «фізики» і «теології».

Філософія практичної добросесності є аналогічною до «етики» стоїків та платоніків системою духовних вправ, спрямованих на досягнення безпристрасності та добросесності, які трактуються як властивості Бога, і тому їх надбання є уподібненням Богу. Єдина значима відмінність патристичного «добросесного праксису» від античної «етики» полягає у теоантропологічному характері добросесностей, і надбання добросесностей приймає характер уподібнення Боголюдині Христу.

Філософія споглядання логосів створених світів є системою медитативних духовних вправ, трансформацією «фізики» античної філософії. Як і «фізика» стоїків вона вивчає устрій космосу, обґрунтовує закони Всесвіту – і, тим самим, дає основу для суджень про добро і зло, стверджує закони етики, передбачає містичне бачення ідеальної основи світу – логосів Божественного Логосу, відкриває, що світ має трансцендентальну причину – і цим спонукає до теологічних досліджень.

Містична теологія, як і «теологія» античної філософії (іноді використовувалась назва «епоптика» – найвища стадія споглядання), вивчає непорушені перші причини і приводить до споглядання Бога, «Містична теологія» грецької патристики є містичною практикою екстатичного

богопізнання. Бог, що пізнається в межах цієї практичної дисципліни – це Трійця Божественних Особистостей, і ця дисципліна є персоналістичною, теоантропологічною та триадологічною трансформацією античної «теології».

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити висновок, що філософія грецької патристики є східно-християнським персоналістичним неоплатонізмом і усвідомлювалась мислителями грецької патристики як цілісна система пропедевтичної, світської, теоретичної та містико-практичної філософії, що обґрунтовують одна одну та християнський персоналістичний світогляд. Реконструкція теорії мислителів грецької патристики про структуру філософії, аналіз змісту кожної дисципліни дозволив виявити, що така теорія мала розвинутий характер, наслідувала кращі досягнення платонізму та стоїцизму I–II ст. і античного неоплатонізму III–VI ст. в порядку дисциплін згідно із схемою «етика–фізика–теологія», у викладі цих дисциплін пропедевтичного та теоретичного циклу в класичних творах авторів зрілої патристики філософії грецької патристики, у «духовних вправах» містико-практичного циклу. Теоретична філософія розділялась на антропологію, космологію і теологію. Містико-практична включала добродесний прaxis, споглядання логосів та містичну теологію. Сам принцип розділення на теоретичну і практичну філософії був запозичений з античної філософії не у версії, що панувала в аристотелізмі, а в характерній для стоїцизму інтерпретації. Філософія для мислителів грецької патристики була цілісною системою дисциплін, що охоплювала і античну, і їх власну філософію–теологію. Архітектоніка філософії грецької патристики підкреслює як єдність, так і різницю між різними «філософіями»; дозволяла використовувати як надбання античної філософії взагалі, та логіки зокрема, так і включала в систему філософії «віровчення», теоретичну релігійну філософію та містичну практику; давала систематичну трактовку проблеми співвідношення віровчення, містичної практики та філософсько–теологічної теорії.

Список використаних джерел

1. Andia Y. de. Henfsis: L'Union a Dieu chez Denys l'Aréopagite / Y. de Andia. – Leiden, Kūln, New York: Brill, 1996. – 510 p.
2. Andresen C. The integration of Platonism into Early Christian Theology / C. Andresen // *Studia Patristica*. 1984. – №15:1. – P.399–410.
3. Lot–Borodine M. La deification de l'homme selon la doctrine des Peres grecs / M. Lot–Borodine. – Paris: Editions du Cerf, 1970. – 170 p.
4. Louth A. St John Damascene. Tradition and originality of Byzantine Theology / A. Louth. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 327 p.
5. Louth A. The Origins of the Christian Mystical Tradition from Plato to Denys / A. Louth. – Oxford: Oxford University Press, 1981. – 213 p.
6. Marrou H.–I. A History of Education in Antiquity. Trans. G. Lamb / H.–I. Marrou. – London: Sheed and Ward, 1956.
7. McGinn B. The Monastic turn and Mysticism // *Christian Spirituality. Origins to the Twelfth Century*. Eds. B. McGinn, J. Meyendorff / B. McGinn. – New York: Crossroad, 1985. – P.131–185.
8. Sheldon–Williams I.P. The Greek Christian Tradition from the Cappadocians to Maximus and Eriugena // *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*. Ed. A.H. Armstrong / I.P. Sheldon–Williams. – Cambridge: Cambridge University Press, 1967. – P.425–533.

Khrystokin G. V., PhD, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science of University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine, Irpin), xristokingena@gmail.com

The disciplinary structure of Greek patristic philosophy

This article is devoted to the study of Greek patristic philosophy. The author analyzes the philosophical ideas of thinkers of Greek patristic and argues that the

Greek patristic philosophy is Eastern Christian personalist Neo–Platonism, which was formed in the early patristic period, entered a mature classical forms and scholastic forms in late patristic period. The author shows that Greek patristic philosophy as Eastern Christian Neo–Platonism is an original synthesis of Platonism, Aristotle and Christian religious worldview taken to create a unified system of Christian personalistic metaphysics. Our own philosophy Greek patristic thinkers regarded as a complete system of theoretical and practical mystical philosophies justifying each other and are based on Christian doctrine and patristic logic.

Keywords: philosophy, Greek patristic, Neo–Platonism, theology, contemplation.

Xristokin G. V., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і політології, Університет державної фінансової служби України (Україна, Ірпін), xristokingena@gmail.com

Дисциплинарная структура философии греческой патристики

Изучено философию греческой патристики. Автор осуществляет анализ философских взглядов мыслителей греческой патристики и доказывает, что философия греческой патристики является восточно-христианским персоналистическим неоплатонизмом, сформировавшийся в период ранней патристики, приобрел классических форм в зрелой патристике и схоластических форм в поздней патристике. Автор показывает, что философия греческой патристики как восточно-христианский неоплатонизм является оригинальным синтезом платонизма, аристотелизма и христианского религиозного мировоззрения, осуществленным для создания единой системы христианской персоналистической метафизики. Собственная философия осознавалась мыслителями греческой патристики как целостная система теоретической и мистико-практической философии, обосновывающие друг друга, и фундируются на христианском вероучении и патристической логике.

Ключевые слова: философия, греческая патристика, неоплатонизм, теология, созерцание.

* * *

УДК 261.7

Троїцька О. М., кандидат філософських наук, доцент, докторант, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), troizka@ukr.net

КОМУНІКАТИВНО–ДІАЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ В КУЛЬТУРНО–ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ І ТЬЮТОРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Актуалізовано проблему філософського осмислення комунікативних і діалогічних стратегій сучасних культурно–освітніх практик, зокрема – освітні концепції гармонізації життя людини і суспільства, в яких стратегії комунікативної і діалогічної взаємодії суб'єктів займають центральне місце, не будуть імплементавані і реалізовані, з одного боку, без філософського аналізу глибинних механізмів комунікації, діалогу, ціннісно–сміслових компонентів взаємодії і, з іншого боку, без організації усебічної допомоги homo educandus, яка прагне вільного культурно–освітнього зростання удорожжя усього життя. Обґрунтована необхідність і роль фацілітації в управлінні комунікацією і діалогом, схарактеризовані основні типи комунікативних стратегій (презентаційна, маніпуляційна, конвенціональна, опозиційна), розкриті суть, значення конвенції як типу комунікації, що відповідає викликам часу.

Ключові слова: комунікативна дія, комунікативна стратегія, конвенція, консенсус, конструкт, фацілітація.

Актуальність дослідження і постановка проблеми пов'язана із пошуком нових шляхів соціокультурного розвитку людства, утвердження ціннісно–сміслові системи світоглядних координат, що вимагає подальший розвиток сучасного мінливого світу і виживання людства загалом. Культурно–освітні концепції, стратегії й програми гармонізації життя людства, в яких взаємодія суб'єктів соціуму посідає чільне місце, не стануть продуктивними без філософського аналізу глибинних механізмів інтерсуб'єктивного руху людини та наслідків розгорнутих сьогодні комунікації й діалогу. Саме ціннісно–сміслова орієнтація діяльності, зокрема культурно–освітньої, визнання багатовимірності та людиновимірності цієї